

## บทที่ 2

### แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ระบบมาตรฐานงานชุมชน เป็นเครื่องมือสนับสนุนให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างมีทิศทาง มีช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการ สามารถบริหารจัดการชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชน โดยมีหน่วยงานภาคีการพัฒนาเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมกระบวนการพัฒนาอย่างเหมาะสม ระบบมาตรฐานงานชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในแนวทางการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชนนำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดระบบมาตรฐานงานชุมชน
2. แนวคิดการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้
3. แนวคิดทุนทางสังคม
4. แนวคิดการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชน
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 1. แนวคิดระบบมาตรฐานงานชุมชน

มาตรฐาน (Standard) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้นิยามมาตรฐานว่า มาตรฐาน คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องหลักสำหรับเทียบกำหนด

คำว่ามาตรฐาน ตามความหมายทั่วไป หมายถึง เอกสารที่จัดทำขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกัน และได้รับความเห็นชอบจากองค์กรอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เอกสารดังกล่าววางกฎระเบียบแนวทางปฏิบัติหรือลักษณะเฉพาะแห่งกิจกรรม หรือผลที่เกิดขึ้นของกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ใช้กันอยู่ทั่วไปจนเป็นปกติวิสัย โดยมุ่งให้เกิดความสำเร็จสูงสุดตามข้อกำหนดที่วางไว้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน (โชคชัย ชยธวัช, 2547, น. 11)

มาตรฐานที่รู้จักกันทั่วไป เช่น มาตรฐานอุตสาหกรรม มาตรฐานแรงงาน มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มาตรฐานอาหารและยา เป็นต้น เพื่อการอุปโภค/บริโภค และระบบการจัดการที่สำคัญและหน่วยงานทั่วโลกนำไปใช้แพร่หลาย ได้แก่ มาตรฐานระบบการบริหารงานคุณภาพ ISO 9000 เป็นมาตรฐานสากลสำหรับการบริหารงานในองค์กรที่นำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย

เพื่อการพัฒนาองค์กรให้มีกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ โดยสามารถนำไปใช้ได้ทุกองค์กร ทุกขนาด ทั้งอุตสาหกรรมการผลิต และการบริการเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ระบบมาตรฐานที่นำมาใช้ในหน่วยงานราชการ ได้แก่ ระบบมาตรฐานสากลของประเทศไทยด้านการจัดการและสัมฤทธิ์ผลของงานภาครัฐ (Thailand International Public Sector Standard Management System and Outcomes : P.S.O) การจัดทำมาตรฐานสากลของประเทศไทยด้านการจัดการและสัมฤทธิ์ผลของงานภาครัฐ จะมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์รวมของภาคราชการทั้งระบบ และเน้นให้ทุกหน่วยงานราชการของภาครัฐพัฒนามาตรฐานทางผลลัพธ์โดยมีเป้าหมายเป็นผลลัพธ์เชิงสัมฤทธิ์ที่บ่งชี้โดยเฉพาะในเรื่องของความเสมอภาค ความเป็นธรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิทธิและเสรีภาพความทั่วถึงในการให้บริการ ความพึงพอใจของประชาชน ประสิทธิภาพของหน่วยราชการ ความประหยัด ความถูกต้อง การรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ ความผาสุก คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม ในฐานะเป็นผลรวมของการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานด้วย (สถาบันมาตรฐานสากลภาครัฐแห่งประเทศไทย, 2544, น. 1/2)

นอกจากมาตรฐานที่กำหนดขึ้นมาเพื่อการบริหารจัดการองค์กร เพื่อการอุปโภค/บริโภคและเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานภาครัฐแล้ว ยังมีมาตรฐานที่กำหนดขึ้นและมีความแตกต่างจากมาตรฐานที่กล่าวมาข้างต้น คือ มาตรฐานที่กำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานของตนเอง มีการพัฒนาที่แข่งขันกับตนเอง ประเมินผลตนเอง โดยกำหนดตัวชี้วัดมาใช้ในการสะท้อนผลการพัฒนาตนเอง เป็นลักษณะของการทำพันธะสัญญากับตัวเองของกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ โดยมีภาคีการพัฒนาจากทุกภาคส่วนได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนา และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามด้านและองค์ประกอบของกลุ่มเป้าหมายแต่ละประเภท (ผู้นำกลุ่ม/องค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน) ให้กลุ่มเป้าหมายได้ใช้เทียบเคียงกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้นเอง ทั้งนี้ ยึดความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน(กลุ่มเป้าหมายแต่ละประเภท) เป็นหลัก นั่นคือ “ระบบมาตรฐานงานชุมชน”

#### ความเป็นมาของระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.)

แนวทางการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ/เอกชนได้เข้าไปมีส่วนกำหนดแนวทางการพัฒนาในลักษณะของผู้ให้ ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงการเข้าร่วมตามบทบาทภารกิจของหน่วยงานของตนเป็นหลัก การพัฒนาที่ดำเนินการตามระบบมาตรฐานงานชุมชน

จึงมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนแทนการจัดการโดยอำนาจรัฐ และทรัพยากรของภาครัฐเพียงลำพัง การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้หยิบยกให้เป็นทางเลือกหนึ่ง และเป็นกระแสนการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับชุมชนในการกำหนดทางเลือกเพื่อพัฒนาตนเองแทนแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดจากภายนอกซึ่งหลายชุมชนได้สร้างเงื่อนไข และกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อสร้างหลักประกันในเรื่องความมั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และความคงอยู่ของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดหรือผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเหมาะสม เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งตนเองได้

ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้มีความพยายามของหน่วยงานภาครัฐในการวัด และประเมินผลการพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวัดผลเพื่อบอกถึงผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงาน หรือเป็นการวัดประเมินผลในภาพรวมของประเทศ เช่น จปฐ. กชช. 2ค โดยนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายภาครัฐ แต่ยังไม่มีการจัดทำระบบการวัด และประเมินผลที่ชัดเจนและครอบคลุมในการนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของชุมชนได้อย่างแท้จริง จึงได้เกิดแนวคิดในการส่งเสริมศักยภาพประชาชน ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองไปสู่ความยั่งยืนได้ด้วยตนเองระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) เป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชนค้นพบตัวเอง สามารถกำหนดเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองจากอดีตไปสู่สถานะที่ดีกว่า โดยใช้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เลือกใช้สำหรับประเมินตนเองเป็นข้อมูลในการตั้งเป้าหมายกำหนดแนวทางการพัฒนางานมือปฏิบัติจนบรรลุผลสำเร็จ และรักษาผลสำเร็จนั้นไว้ตลอดไป ระบบมาตรฐานงานชุมชนจะเน้นความยืดหยุ่น โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถลำดับความสำคัญของข้อกำหนด เลือกตัวชี้วัด กระทั่งสามารถเสนอตัวชี้วัดของตนเอง โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่มีความครอบคลุมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแสดงถึงระดับการพัฒนา มีความสอดคล้องประสานสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับนโยบายแนวทางการพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัด และส่วนกลางเพื่อการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมในที่สุด (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, น. 1-2)

ฐานคิดสำคัญของระบบมาตรฐานงานชุมชน คือ ระบบมาตรฐานงานชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ด้วยตนเองและหน่วยงานภาคีการพัฒนา มีบทบาทในการหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนสามารถกำหนดทางเลือกเพื่อการพัฒนา

ด้วยตนเอง และมีระบบการวัดประเมินผลที่ชุมชนสามารถเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง หลักการสำคัญ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับผลประโยชน์
2. ชุมชนมีความสมัครใจในการพัฒนาตนเอง
3. กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง
4. ความยืดหยุ่นสอดคล้อง เหมาะสมกับชุมชน
5. ความร่วมมือและยอมรับเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนของภาคีการพัฒนา

ระบบมาตรฐานงานชุมชนมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และ ชุมชน ใช้เป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็ง และเพื่อให้ภาคีการพัฒนาใช้เป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนา ศักยภาพชุมชนโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

ระบบมาตรฐานงานชุมชนประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กร ชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายจะได้รับจากระบบมาตรฐานงานชุมชน คือ

ผู้นำชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ รู้จักตนเอง มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

กลุ่ม/องค์กรชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภายในกลุ่ม/องค์กร รู้จักตนเอง มีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม/องค์กร อย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

เครือข่ายองค์กรชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสานการทำงานภายในและระหว่างเครือข่ายรู้จักตนเอง มีการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

ชุมชน เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองอย่างมีทิศทางมีช่องทางสะท้อนปัญหา ความต้องการ สามารถบริหารจัดการชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชน และประสานการสนับสนุนจากภาคีพัฒนาอย่างเหมาะสม นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

ภาคีการพัฒนา มีเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนา ศักยภาพชุมชนที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง สามารถลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความคุ้มค่าในการทำงานตามภารกิจ

## การบริหารจัดการระบบมาตรฐานงานชุมชน

การบริหารและการดำเนินงานตามระบบมาตรฐานงานชุมชนผู้ศึกษาจะนำเสนอโดยสรุป (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, น. 17-37) ดังนี้

ระบบมาตรฐานงานชุมชน จะมีผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการระบบมาตรฐานงานชุมชน เรียกว่า “คณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชน” ประกอบด้วย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในงานพัฒนาชุมชนทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการและร่วมดำเนินงานตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่หรือประเด็นการพัฒนาของกลุ่มเป้าหมาย กลไกการขับเคลื่อนระบบมาตรฐานงานชุมชน ตามแนวทางการบริหารจัดการระบบมาตรฐานงานชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานตามมาตรฐานงานชุมชน สามารถสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่ขับเคลื่อนโดยกลไกของคณะกรรมการตามระบบมาตรฐานงานชุมชน ดังนี้

### 1. กลไกการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชน

หลักการสำคัญในการบริหารจัดการของคณะกรรมการระดับต่าง ๆ ยึดหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภาคราชการและภาคีการพัฒนาส่วนต่าง ๆ จะเป็นเพียงผู้ประสานการขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการตามระบบมาตรฐานงานชุมชนและให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการและร่วมดำเนินงานอย่างเหมาะสมโดยมีสัดส่วนภาคประชาชน เป็นแกนหลักในการดำเนินงานตามระบบ มชช.

คณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชน ประกอบด้วย

1) ส่วนกลาง คณะกรรมการระบบ มาตรฐานงานชุมชนกลาง 1 คณะ ประกอบด้วยคณะอนุกรรมการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

2) ระดับจังหวัด คณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชนจังหวัด 1 คณะ ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการเสริมสร้างการเรียนรู้จังหวัด คณะอนุกรรมการประเมินผลจังหวัด คณะอนุกรรมการตรวจสอบรับรองจังหวัด

3) ระดับอำเภอ คณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชนอำเภอ 1 คณะ ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการประเมินผลอำเภอ คณะอนุกรรมการการเรียนรู้อำเภอ

บทบาทหน้าที่หลักของคณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชน คือ การกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงานบริหารจัดการ ประสานงาน บูรณาการการทำงานระหว่างภาคีพัฒนาสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง การประเมินผล และ

การตรวจสอบเพื่อให้การรับรองตลอดจนการพัฒนากระบวนการมาตรฐานงานชุมชนให้ได้รับการยอมรับ เชื้อถือและก้าวไปอย่างมีประสิทธิภาพ

## 2. กลไกการบริหารจัดการในชุมชน

ชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนระบบที่มีความสำคัญยิ่งที่จะบริหารจัดการระบบ มาตรฐานงานชุมชน ให้สามารถเป็นเครื่องมือที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายค้นพบตัวเอง กำหนด เป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองจากอดีตไปสู่สถานะที่ดีกว่ากำหนดแนวทางการพัฒนา ลงมือปฏิบัติ จนบรรลุผลสำเร็จ และรักษาผลสำเร็จนั้นไว้ตลอดไป ซึ่งในการเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชนจึง ควรมีทีมนำการพัฒนาและคณะที่ปรึกษาเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาตนเองตามระบบ มชช. ในชุมชน ดังนี้

2.1 ทีมนำการพัฒนา เป็นคณะบุคคลในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถใน กิจกรรมการพัฒนา มีความสนใจ และสมัครใจทำหน้าที่เป็นแกนนำในการดำเนินการพัฒนา ตนเองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน ทีมนำการพัฒนาได้จากการจัดเวทีประชาคมดำเนินการ คัดเลือกตัวแทนเพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานพัฒนาเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชนและเสนอ รายชื่อให้คณะกรรมการ มชช. จังหวัด/อำเภอรับทราบและให้ความเห็นชอบโครงสร้างทีมนำการพัฒนาประกอบด้วยหัวหน้าทีม เลขานุการ และทีมงาน จำนวนตามความเหมาะสม ซึ่ง กลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชนเป็นผู้กำหนดบทบาท/หน้าที่ ดำเนินการตาม ระบบมาตรฐานงานชุมชนในทุกขั้นตอน โดยยึดหลักกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและ ประชาคม โดยในกรณีทีมนำการพัฒนาของกลุ่ม/องค์กรชุมชนให้จัดประชุมสมาชิก กรณีเป็นทีม นำการพัฒนาของชุมชนให้จัดเวทีประชาคมสมาชิกในชุมชนเพื่อดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

- 1) กำหนดลักษณะอันพึงประสงค์โดยการเลือกตัวชี้วัดที่แสดงถึงลักษณะ อันพึงประสงค์
- 2) สำรวจประเมินตนเองเพื่อระบุสถานภาพ/สถานการณ์ปัจจุบัน
- 3) กำหนดเป้าหมาย/จัดทำแผนพัฒนาตนเอง
- 4) จัดทำคำรับรองการพัฒนาตนเองตามแผนฯ
- 5) จัดประชุม /เวทีประชาคมเพื่อประเมินผลการพัฒนาตนเองเบื้องต้นก่อน รับการประเมินผลคณะกรรมการประเมินผลจังหวัด/อำเภอ แล้วแต่กรณี
- 6) ประสานงานกับคณะกรรมการคณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 7) ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาตนเอง โดยการลงมือปฏิบัติงานตามแผนฯ ที่จัดทำขึ้น

2.2 คณะที่ปรึกษา เป็นคณะบุคคลที่ชุมชนสรรหาจากผู้มีความรู้ความสามารถ ทั้งจากภายใน/ภายนอก เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาในการพัฒนาตนเองของชุมชนตั้งแต่เริ่ม กระบวนการ จนถึงการประเมินรับรอง คณะที่ปรึกษาได้มาจากชุมชนเป็นผู้สรรหาจากคนในชุมชน หรือบุคคลที่อยู่นอกชุมชนก็ได้ แต่จะต้องผ่านประชาคมของคนในชุมชน แล้วเสนอชื่อให้ คณะกรรมการ มชช.อำเภอ/จังหวัดทราบ โครงสร้างคณะที่ปรึกษา อาจประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้าน สมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ผู้มีประสบการณ์ที่สามารถให้คำปรึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายได้ บทบาท/หน้าที่ ให้คำปรึกษาแนะนำกับชุมชนเพื่อการ พัฒนาตนเอง ประเมินผลร่วมกับชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สังเคราะห์ บทเรียนร่วมกับชุมชน ให้คำชี้แจงเพิ่มเติมแก่คณะกรรมการชุดต่าง ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

#### คุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมาย

ชุมชน เป็นชุมชนเชิงพื้นที่ (Area-Based Community) อาณาเขตต้องมีพื้นที่แน่นอน และประชาคมมีมติให้สมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน

#### คุณลักษณะของมาตรฐานชุมชน

มาตรฐานชุมชนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชน มีอยู่ 7 ด้าน 21 องค์ประกอบ ดังนี้

#### 1. ด้านเศรษฐกิจชุมชน มี 3 องค์ประกอบ คือ

1.1 ครุภัณฑ์สามารถพึ่งตนเองได้ หมายถึง ครุภัณฑ์ในชุมชนมีรายได้ รายจ่าย ใช้จ่ายการผลิตและเงินออมเพียงพอต่อการดำรงชีวิต

1.2 การส่งเสริมอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน หมายถึง ประชากรวัยทำงานที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีงานทำ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพที่ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน มีการฝึกอาชีพ หรือผู้ผ่านการฝึกอบรมด้านอาชีพสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ

1.3 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามความเหมาะสมของชุมชน หมายถึง การพัฒนากระบวนการผลิตสินค้า/บริการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตรงกับความต้องการของตลาด และมีการบริหารจัดการดีมีผลกำไรสามารถเลี้ยงตนเองได้

#### 2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มี 3 องค์ประกอบ คือ

2.1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการดูแล รักษา อนุรักษ์และฟื้นฟู มีการทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปใช้ มีการกำหนดระเบียบข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

2.2 การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี หมายถึง ชุมชนมีการจัดการสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม ปลอดภัย มีการจัดการปัญหามลพิษในชุมชน เป็นต้น

2.3 ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการ หมายถึง การมีระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีพอย่างทั่วถึงและเพียงพอ เช่น การมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้เพียงพอในชุมชน มีการจัดการฝังชุมชน มีถนนเพียงพอและสามารถใช้งานได้ในทุกฤดูกาล เป็นต้น

### 3. ด้านสุขภาพอนามัย มี 4 องค์ประกอบ คือ

3.1 ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสุขภาพจากการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การจัดทำแผนชุมชนด้านสุขภาพ โดยชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา มีการนำแผนไปปฏิบัติจริง

3.2 การจัดการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการริเริ่มและดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

3.3 การป้องกันโรคประจำถิ่น (โรคติดต่อและไม่ติดต่อ) หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมเฝ้าระวังโรคระบาด ผู้ป่วยด้วยโรคระบาดต่าง ๆ

3.4 ความสามารถในการดูแลและจัดการด้านสุขภาพได้ด้วยตนเอง หมายถึง ชุมชนมีการดูแลจัดการด้านสุขภาพ โดยประยุกต์ใช้ทั้งการแพทย์แผนไทยและแผนปัจจุบัน เช่น การให้ความรู้ด้านส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรค และการรักษาพยาบาลเบื้องต้น เป็นต้น

### 4. ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี มี 3 องค์ประกอบ คือ

4.1 ในการนับถือศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ หมายถึง ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและนำหลักคำสอนของศาสนามาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของคนในชุมชน การมีผู้นำศาสนาที่เป็นแบบอย่างตามหลักศาสนา เป็นต้น

4.2 การมีวิถีชีวิตแบ่งปันเอื้ออาทร หมายถึง สมาชิกในชุมชนมีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เช่น การมีกิจกรรมช่วยเหลือคนในชุมชนที่ประสบปัญหา เป็นต้น

4.3 การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน หมายถึง สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมและร่วมมือในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน เช่น ร่วมกันจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชน เป็นต้น

### 5. ด้านการพัฒนาคนในชุมชน มี 2 องค์ประกอบ คือ

5.1 การจัดการความรู้ของคนในชุมชน หมายถึง ชุมชนมีการเก็บรวบรวมบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

5.2 การพัฒนาผู้นำ/สมาชิกในชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชน/สมาชิกได้รับการพัฒนา ด้านต่าง ๆ เช่น มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำและชุมชน มีกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง ผู้นำรุ่นใหม่ การเข้าร่วมการฝึกอบรม/ ศึกษาดูงานของผู้นำ/คนในชุมชน เป็นต้น

#### 6. ด้านการบริหารจัดการชุมชน มี 4 องค์ประกอบ คือ

6.1 การจัดการระบบมาตรฐานข้อมูลในชุมชน หมายถึง ชุมชนมีการจัดทำ ฐานข้อมูล และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น เช่น สมาชิก/ผู้นำในชุมชนร่วมกัน จัดทำระบบข้อมูลในชุมชน การนำระบบข้อมูลในชุมชนไปใช้ในการวางแผนและประกอบ การตัดสินใจ เป็นต้น

6.2 การจัดทำแผนชุมชน หมายถึง ชุมชนมีการจัดทำแผนชุมชนโดยกระบวนการ มีส่วนร่วมและบูรณาการร่วมกับภาคีอื่น ๆ แผนชุมชนได้ถูกนำไปใช้และได้รับการสนับสนุนจาก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีการพัฒนาในการดำเนินงานตามแผนชุมชน เป็นต้น

6.3 การจัดสวัสดิการภายในชุมชน หมายถึง สมาชิกในชุมชนได้รับการดูแลด้าน สวัสดิการตรงตามความต้องการ เช่น การให้ทุนการศึกษา การจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ คนชรา คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส ผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น

6.4 การเสริมสร้างการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง แนวทางการพัฒนาของชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางการเมือง การปกครอง ตามสิทธิและหน้าที่ เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้งของคนในชุมชน การมี ส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้านชุมชน เป็นต้น

#### 7. ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มี 2 องค์ประกอบ คือ

7.1 การป้องกันรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยชุมชน หมายถึงสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันภัยจากมิชฉาชีพและเหตุการณ์ความรุนแรงที่ คาดไม่ถึง เช่น ชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินการทำผิดกฎหมาย ระเบียบข้อตกลงของชุมชนลดลง เป็นต้น

7.2 การป้องกันภัยธรรมชาติโดยชุมชน หมายถึง สมาชิกมีส่วนร่วมในการ ป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น ชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ ให้ความรู้ในการป้องกันภัย ธรรมชาติ เป็นต้น

ระบบมาตรฐานงานชุมชน ประกอบไปด้วยด้านและองค์ประกอบที่แสดงถึงความ เข้มแข็งของชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถนำด้านและองค์ประกอบมากำหนดเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็ง ของตนเอง และนำมาสำรวจประเมินสถานภาพปัจจุบันของตนเอง ตั้งเป้าหมายกำหนดทิศทาง

แนวทางการพัฒนาตนเอง และลงมือปฏิบัติจนบรรลุผลสำเร็จตามตัวชี้วัดนั้น ๆ และรักษามาตรฐานการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และพร้อมที่จะยกระดับการพัฒนาให้สูงขึ้น

กระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน คือ การกำหนดตัวชี้วัดในการพัฒนาศักยภาพชุมชน การพัฒนาชุมชนโดยใช้ระบบมาตรฐานงานชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งสำคัญคือการกำหนดตัวชี้วัด เหตุผลที่ต้องสร้างตัวชี้วัด เพราะตัวชี้วัดมีความสำคัญต่อความเข้าใจและการกำหนดทิศทางการพัฒนา เพราะตัวชี้วัดเปรียบเสมือนการสร้างเครื่องมือในการประเมินสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นตัวชี้วัดความเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตัวชี้วัดเป็นการสร้างระบบข้อมูลในชุมชนเพื่อช่วยติดตามสถานการณ์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ประโยชน์ที่ได้จากการมีตัวชี้วัด คือ ชุมชนมีข้อมูลของตนเอง และสามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชน ชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และประสบการณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนได้อย่างเป็นระบบ ชุมชนมีความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของการเก็บข้อมูลโดยชุมชน และชุมชนใช้ตัวชี้วัด ในการวัดผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน (อัมรา พงศาพิชญ์, 2547, น. 79) ส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในส่วนที่ยังไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

#### ขั้นตอนและวิธีการเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของชุมชน

1. **ขั้นเตรียมการ** เป็นการเตรียมการของกลุ่มเป้าหมายก่อนการสมัครเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน โดยเริ่มเรียนรู้ ทำความเข้าใจแล้วเผยแพร่ระบบ มชช. ให้สมาชิกองค์กร/เครือข่ายชุมชนทราบ เพื่อหาความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในการสมัครเข้าสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชน
2. **ขั้นสมัคร** เป็นการจัดทำใบสมัครตามแบบที่กำหนดพร้อมยื่นใบสมัครกับเจ้าหน้าที่ผู้รับสมัคร ณ สถานที่ที่กำหนด โดย กลุ่มเป้าหมายระดับ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ให้ยื่นใบสมัคร ณ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ
3. **ขั้นเสริมสร้างการเรียนรู้** กลุ่มเป้าหมายเข้ารับการปฐมนิเทศเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
4. **ขั้นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมาย** เป็นขั้นตอนที่กลุ่มเป้าหมายดำเนินการจัดทำแบบแสดงเครื่องชี้วัดการพัฒนาตนเองและแผนพัฒนาตนเอง และพัฒนาตนเองตามแผน สมาชิก/ชุมชนเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาตนเองที่

ได้ตั้งไว้ ซึ่งการพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมายมีทั้งเรื่องที่สามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองและเรื่องที่ต้องประสานขอรับการสนับสนุนจากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ทำให้หน่วยงานภาคีการพัฒนาต้องบูรณาการงานพัฒนาร่วมกันโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง แต่อย่างไรก็ตามในการพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมายควรเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก ขณะเดียวกันมีการติดตามประเมินผลตนเองเป็นระยะ ๆ และปรับปรุงพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

5. ขั้นการประเมินเพื่อรับรองการพัฒนาตนเอง เมื่อครบกำหนดระยะเวลา 1 ปี ที่กลุ่มเป้าหมายทำการพัฒนาตนเอง ให้จัดเวทีประชาคมสรุปทบทวนการพัฒนาตนเอง เพื่อหาความเห็นพ้องต้องกันว่าสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างไรบ้าง ก่อนส่งความเห็นให้กับคณะกรรมการระบบมาตรฐานงานชุมชนทราบ เพื่อให้ประกอบกรประเมินของคณะกรรมการประเมินผลอำเภอหรือจังหวัดแล้วแต่กรณี ถ้าผ่านการประเมิน กลุ่มเป้าหมายควรจัดทำเอกสารแสดงวิธีการ และผลงานการพัฒนาตนเองเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ร่วมกันพร้อมรับเกียรติบัตรรับรองการพัฒนาตนเองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน

กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการกำหนดเครื่องชี้วัดการพัฒนา และแผนพัฒนาตนเองของชุมชน มีดังนี้

1. วิเคราะห์/ประเมินสถานภาพของตนเองในปัจจุบัน โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่หรือค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นว่ามีความมีปัญหาหรือมีจุดอ่อน จุดแข็งด้านใดบ้าง
2. สร้างตัวชี้วัดในการพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็งของตนเอง โดยพิจารณาว่าถ้าจะพัฒนาตนเองให้ดี มีศักยภาพและความเข้มแข็งขึ้นควรจะได้จากเรื่องอะไรบ้าง และเรื่องดังกล่าวจะดูได้ /นับได้/วัดได้จากอะไร
3. การประเมินสถานภาพปัจจุบันของแต่ละตัวชี้วัด เป็นการพิจารณาว่าเรื่องที่ได้นำมากำหนดเป็นตัวชี้วัดนั้นในแต่ละเรื่องเป็นอย่างไรในปัจจุบัน
4. การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง เป็นการนำตัวชี้วัดแต่ละตัวมาพิจารณาว่าถ้าต้องการพัฒนาตนเองให้ดี มีศักยภาพและความเข้มแข็งมากขึ้น ควรดำเนินการในเรื่องนั้นแค่ไหน
5. จัดทำแผนพัฒนาตนเอง เป็นการหาแนวทาง/กิจกรรมการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามที่กำหนดไว้
6. การหาความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในการพัฒนาตนเอง โดยจัดเวทีประชาคมสมาชิกหาความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในการพัฒนาตนเอง
7. การจัดเวทีนำเสนอแนวทางการพัฒนาตนเอง นำเสนอทิศทางการพัฒนาตนเองให้กับกรรมการประเมินผลระดับจังหวัดหรืออำเภอทราบ ทำความเข้าใจ ปรับปรุงแก้ไขหาข้อตกลง

และการยอมรับในตัวชี้วัด การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดเกณฑ์การประเมินผล ตลอดจนแนวทางการพัฒนาตนเองของกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน

#### 8. การประเมินผลการพัฒนาตนเอง

8.1 การประเมินผลการพัฒนาตนเองเบื้องต้น ชุมชนสามารถประเมินผลการพัฒนาตนเองเป็นระยะ ๆ หากมาไม่ถูกทาง จะต้องกลับไปทบทวนใหม่ และวางกิจกรรมพัฒนาตนเองใหม่/เพิ่มเติม

8.2 การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการพัฒนา เมื่อครบระยะเวลาการพัฒนาตนเอง 1 ปี หรือเห็นว่ามีความพร้อมจะขอรับการประเมินจากกรรมการ มชช. ก็สามารถแจ้งความจำนงขอรับการประเมินจากกรรมการ มชช.จังหวัด หรือ มชช.อำเภอ แล้วแต่กรณี

8.3 สรุปผลการประเมินการพัฒนาตนเองในภาพรวม ในกรณีที่ต้องการทราบผลการพัฒนาตนเองในภาพรวม หลังจากประเมินผลการพัฒนาตนเองครบทุกตัวชี้วัดแล้ว สามารถดำเนินการสรุปผลการประเมินการพัฒนาตนเองในภาพรวมได้หลายรูปแบบ เช่น พิจารณาจากจำนวนตัวชี้วัดที่ผ่านการประเมิน หรือพิจารณาจากเกณฑ์คะแนนในภาพรวมของทุกตัวชี้วัด

9. รับการประเมินจากคณะกรรมการประเมินระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอแล้วแต่กรณี

10. รับใบประกาศเกียรติคุณ แสดงการรับรองผลการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน

การนำตัวชี้วัดมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองของชุมชน เหตุผลที่ต้องสร้างตัวชี้วัดชุมชน เนื่องจากตัวชี้วัดชุมชนมีความสำคัญต่อความเข้าใจและกำหนดทิศทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน (อมรา พงศาพิชญ์, 2547, น. 79) โดย

1. การสร้างตัวชี้วัดชุมชนเปรียบเสมือนการสร้างเครื่องมือในการประเมินสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อเป็นตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชน

2. การสร้างตัวชี้วัดชุมชนเป็นการสร้างระบบข้อมูลชุมชนเพื่อช่วยในการติดตามสถานการณ์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ในชุมชน

3. ประโยชน์ที่ได้จากการสร้างตัวชี้วัดชุมชน คือ ชุมชนมีข้อมูลของตนเอง และสามารถติดตาม การเปลี่ยนแปลงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชน ชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และมีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนได้อย่างเป็นระบบ ชุมชนมีความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของการจัดเก็บข้อมูลโดยชุมชน ชุมชนใช้ตัวชี้วัดในการวัดผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน

### ประโยชน์ของตัวชี้วัดชุมชน

1. นำตัวชี้วัดไปใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการนำประเด็นตัวชี้วัดไปจัดทำเป็นประเด็นคำถามบันทึกลงในแบบสำรวจชุมชน
2. มีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจนั้นอย่างต่อเนื่องและเป็นการบริหารจัดการและดำเนินการจัดเก็บโดยคนในชุมชน
3. มีระบบการวิเคราะห์ข้อมูลที่สามารถทำได้และประเมินผลลัพธ์กับเป้าหมาย
4. มีการเปรียบเทียบผลสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมในระดับชุมชน

5. มีผู้รับผิดชอบและสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพคน ให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น สามารถปรับตัวได้ทันการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี มีทักษะในการนำความรู้ และข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์และเลือกใช้ ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม และรู้เท่าทัน มีจิตสำนึก รับผิดชอบต่อสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมการผลิต การออม การบริโภคที่เหมาะสม เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยนำระบบมาตรฐานงานชุมชนมาเป็นเครื่องมือ ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนาอย่างแท้จริง ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองร่วมกับภาคีการพัฒนา ทำให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เพราะว่าการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้ชุมชนได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้นั้น เป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนเห็นว่ามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การกำหนดแนวทางการพัฒนาจึงต้องเน้นการให้ชุมชนได้เรียนรู้และสอดคล้องกับชุมชนนั้น ๆ เพราะการพัฒนาที่เป็นสูตรสำเร็จจะไม่สามารถทำให้ชุมชนบางชุมชนได้รับประโยชน์แล้วแต่จะยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชนเป็นการพัฒนาที่เน้นความยืดหยุ่น ให้ชุมชนได้กำหนดแนวทางการพัฒนาตนเอง ทั้งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้อันจะเกิดขึ้นในขณะดำเนินการแนวคิดในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีนักคิดนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้ ผู้ศึกษาได้นำมาเรียบเรียงเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการศึกษาครั้งนี้

## 2. แนวคิดการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

### แนวคิดการเสริมสร้างการเรียนรู้

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ปัจจัยเรื่องเทคโนโลยี ซึ่งโลกถูกเปลี่ยนแปลงโดยพลังอำนาจด้านความรู้ (Knowledge Power) การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลมีสิ่งที่จะช่วยได้อย่างถาวร คือ การสร้างองค์ความรู้ให้กับตัวเองด้วยการสร้างทุนทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ถือว่าเป็นปัจจัยหลักสำหรับในยุคปัจจุบัน ที่ช่วยสร้างความพร้อมสร้างพลังให้แก่ประชาชนในการเผชิญกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม วิทยาการ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดจนการพัฒนาตนเอง และสังคมของตนได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในปัจจุบัน ประชาชนในชุมชนแห่งการเรียนรู้จะพยายามสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ของชุมชนของตน พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสภาพแวดล้อมแล้วต้องวิเคราะห์ว่า จะต้องปรับปรุงตนเอง และสังคมตนเองอย่างไรบ้างในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง และใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้มาพัฒนาคนในชุมชนให้มีความสามารถสอดคล้องกับความท้าทายต่าง ๆ ในยุคปฏิรูปการเรียนรู้

การพัฒนาที่สร้างสรรค์ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาอยู่ตลอดเวลา กระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคน และนำสังคมให้เกิดการพัฒนาต่อไป พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตแห่งการศึกษา” ซึ่งมีจุดหมายเพื่อนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ปัญญา” เมื่อมีการศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนากิจกรรม ประณีตขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตัวตัดสินคือปัญญา พอได้ปัญญาแล้วก็เกิดความรู้ เข้าใจนำมาพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจให้ทำได้ ทำเป็น วางท่าที และปฏิบัติต่อผู้คนที่เข้าไปเกี่ยวข้องของทุกอย่างได้ถูกต้องเกิดผลดี ดังนั้น ชีวิตมนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวกระทำที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ หรือจากปัญหาหรือแก้ไขปัญหาได้และทุกข์ที่เรียนรู้เป็นบ่อเกิดของปัญญา เมื่อข้ามพ้นปัญหาหรือข้ามพ้นทุกข์ก็ถึงวิมุตติ คือ บรรลุนิสรภาพ และการได้ชีวิตที่ดีในการทำให้เกิดปัญญานั้น สิ่งสำคัญคือ ต้องรู้จักคิดและพิจารณาค้นหาความจริงทางทำให้มันดี ให้มันสำเร็จให้มันพ้นทุกข์” (อ้างถึงใน ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ, 2543, น. 172-173)

ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ คือ ด้านการเรียนรู้ ลักษณะควรเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีการเรียนรู้เพื่อทำเป็นการเรียนรู้เพื่อตัวเอง การเรียนรู้เพื่อเป็น ๆ การเรียนเพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเองทั้งใกล้และไกล การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันเป็นการเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว ด้านปฏิบัติการ เมื่อมีการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียนโดยนำความรู้มาผ่าน

ช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยมตัวบุคคล วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต มีการเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นเนื้อเดียวกัน และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองแตกต่างกันออกไป ด้านการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและค่อนข้างถาวรในเรื่องของความรู้ ทักษะ และทักษะ (ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ, 2546, น. 260)

กันยา สุวรรณแสง (2532, น. 107, 115) กล่าวว่า การคิดเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นการแสดงถึงความเจริญของชีวิต การคิดช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวได้ สังคมจะพัฒนาก้าวหน้าได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมนั้นมีความคิดริเริ่มโดยเฉพาะในสังคมทุกวันนี้ ที่ซับซ้อนมากขึ้น จึงต้องการให้สมาชิกของสังคมรู้จักคิดหาเหตุผล (Reasoning) หรือการคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) เพื่อค้นพบความสัมพันธ์ใหม่ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ มีคุณค่า และแปลกใหม่กว่าเดิม เพื่อนำมาพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักคิดป้องกัน หรือคิดแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันและพัฒนาภาวะต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

จอร์จาร์ต (Sidney Jourard, 1972) ได้เสนอแนวคิดของการเรียนรู้ในลักษณะ “การเรียนรู้ด้วยตัวเองหรือการเรียนรู้โดยอิสระ” เนื่องจากการเรียนรู้ที่ได้จากตัวปัญหา ฉะนั้นบุคคลจึงควรจะเรียนรู้ด้วยตัวเอง (Learn by himself) เพราะว่าผู้เรียนย่อมทราบดีเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายสำหรับตัวเขา ผู้เรียนควรจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด จึงมีลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะว่าผู้เรียนย่อมทราบความต้องการ (Needs) ที่แท้จริงทราบถึงศักยภาพของตนเอง และยอมรับผิดชอบที่จะทำให้การเรียนรู้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องจนอาจเกิดขึ้นเสมอ ๆ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตในที่สุด นอกจากนี้ นักจิตวิทยาที่สำคัญของกลุ่มมนุษยนิยม ได้แก่ มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) และคาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) เชื่อว่า การให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเน้นถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Humanness) ทั้งนี้มีความคิดที่ก้าวไกลออกไปว่าการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญเกี่ยวพันกับผู้เรียนอย่างมาก คือ ผู้เรียนจะต้องมีความรู้สึกพอใจ และความเจริญงอกงามของสิ่งที่เรียนรู้ และลักษณะทางสติปัญญาที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งการเรียนรู้จะอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า บุคคลจะต้องเริ่มต้นในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-initiated) ถึงแม้ว่าบรรดาสิ่งเร้าทั้งหลายจะมาจกภายนอกก็ตาม แต่ว่าการคิดค้นเพื่อความเข้าใจจะต้องเกิดจากผู้เรียนเป็นสำคัญ (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2524, น. 3, 45) ในการเรียนรู้นั้นผู้เรียนย่อมจะได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการด้วยตัวของเขาเอง และเขาจะสามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง

การเรียนรู้ในงานพัฒนาจะเลือกรูปแบบและเทคนิคของการส่งเสริมการเรียนรู้มีความจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ

ความต้องการ ความสัมพันธ์กับชีวิต วัฒนธรรม คุณค่าของความรู้เดิม และการสร้างความรู้ใหม่ ตลอดจนความเหมาะสมของสื่อต่าง ๆ ด้วยวิธีการและเทคนิคในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546, น. 14-15) ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจัดว่าเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้จริง ไม่แยกการเรียนรู้จากการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาและการวิเคราะห์ชุมชน การกำหนดปัญหา การแสวงหาทางเลือก การวางแผน การปฏิบัติ การควบคุมติดตามและการประเมินผล

2. การเรียนรู้จากประสบการณ์ เรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของตนเอง และเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการศึกษาดูงานอย่างมีจุดหมาย มีการวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสรุปบทเรียน

3. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือสถาบันในชุมชนและนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพ และเงื่อนไขของท้องถิ่น

4. การเรียนรู้จากสถานการณ์จำลอง หรือตัวอย่าง ได้แก่ กรณีศึกษา การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร เกมส์ กิจกรรม

5. การเรียนรู้จากการถ่ายทอด เป็นการเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหาโดยตรง เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การบอกเล่า การบรรยาย การอภิปราย นิทรรศการ และสื่อต่าง ๆ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่เกิดจากการพัฒนาตนเองของชุมชนหลายชุมชนที่ลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น วิเคราะห์หาสาเหตุตระหนักถึงความคิดความสามารถของตนหรือกลุ่ม ในการแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติทำให้เกิดการสังสมประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นองค์ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวมีการทดลองปฏิบัติแก้ไข ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน จากประสบการณ์ เช่น อินแปง มีกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่ตั้งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมา ผ่านการสังเกต การทดลองและการปฏิบัติจริงจนกลายเป็นเครือข่ายอินแปง จนกระทั่งได้กลายเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้รวบรวมองค์ความรู้ไว้หลายสาขา เช่น บทบาทและภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การปรับแนวคิดมาสู่การปฏิบัติในภาคเกษตร การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม (รัตนา ไตสกุล และคณะ, 2548, น. 43, 216) การพัฒนาชุมชนได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่มีการเชื่อมโยงคน ความรู้ ทรัพยากร เข้าด้วยกัน เรียกว่า เวทีการเรียนรู้ จากการเรียนรู้เฉพาะประเด็นสู่การเรียนรู้เพื่อ

รู้จักตนเองและโลกรอบด้าน เช่น ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้ฝ่าวิกฤติที่เกิดขึ้น โดยที่ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัดของตนเอง ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้น นี่ถือว่าการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงและอีกหลายชุมชนที่พยายามแสวงหาความรู้โดยการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในยุคของการแข่งขันอย่างปัจจุบันนี้ วิธีการที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี คือ เทคนิคการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นเทคนิคแบบผสมผสาน และคำนึงถึงหลักการสำคัญ คือ การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ที่ให้คุณค่าแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เพศ วัย อาชีพ พื้นฐานการศึกษา และ ประสบการณ์ ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องของบุคคลหรือชุมชนที่พยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลอื่นในรูปแบบวิธีใดก็ตาม ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือแม้แต่ใช้สื่อที่ทันสมัยก้าวหน้าหรือล้าหลังก็ตาม เพราะเป้าหมายของการเรียนรู้นั้นคือ ความพยายามสร้างศักยภาพให้ตนเอง สามารถประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ได้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือชุมชนให้มากที่สุด ตัวอย่างของการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการคือการถ่ายทอดความรู้ในสถาบันครอบครัวที่ให้ความรู้ด้านวิชาชีพ จริยธรรมซึ่งเกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันของครอบครัวเกิดความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกันและเป็นทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชน เนื่องจากครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญของชุมชน

### 3. แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมเป็นคำที่มีความหมายที่หลากหลาย เช่น ธนาคารโลกให้ความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึง สถาบัน ความสัมพันธ์ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม หรือหมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ความไว้วางใจกัน ซึ่งอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม โครงสร้างทางสังคม และสถาบันทางสังคม ซึ่งช่วยให้สมาชิกบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองและของชุมชน (นารายัน) หรือลักษณะขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจกัน ระเบียบ กฎเกณฑ์ และ เครือข่ายซึ่งช่วยให้สังคมมีประสิทธิภาพและทำให้ประสานการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ (พุตน์ม) อาจกล่าวสั้น ๆ ว่า ทุนทางสังคม คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันโดยชุมชนเป็นเครือข่าย เป็นสังคมที่ไว้วางใจกัน พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยวิธีการและรูปแบบทั้งเก่าและประยุกต์สร้างสรรค์ใหม่ (เสรี พงศ์พิศ, 2547, น. 77)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านมอง “ทุนทางสังคม” ในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนว่าเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ในเรื่องของความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงเรียน ชุมชน ทุนทางสังคมคือพลังที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่าง ๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น และทำที่สุดสามารถพึ่งตนเองได้จริงในระยะยาว (อเนก นาคะบุตร, 2545)

ทุนทางสังคม คือ วิธีคิด และระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ชุมชน ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องมีวิถีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้/ภูมิปัญญาอีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้ที่นั้น ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบของ จารีต กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น เช่น การจัดการทรัพยากรต่าง ๆ การจัดการทุน เป็นต้น (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2541)

ทุนทางสังคม คือ การที่คนมารวมตัวกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่า เกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง (ประเวศ วะสี)

ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน และหรือองค์กรทั้งในปัจจุบันและอดีต กลุ่ม และรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม (อมรา พงศาพิชญ์)

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กล่าวว่า ทุนทางสังคมหมายถึงผลรวมของสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อ ยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจเสียสละแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม (<http://www.stabundamrong.go.th/sarn>, ออนไลน์)

ผู้นำชุมชนบางท่านกล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ ทุนความเป็นคน ทุนภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนธรรมชาติ ทุนแรงงาน ทุนเวลา และทุนสุดท้ายคือทุนเงินตรา (ชบ ยอดแก้ว, 2548, น. 44)

องค์ประกอบของทุนทางสังคม มองได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การมองในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (macro) และระดับจุลภาค (micro)
2. การมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์

การมองเชิงโครงสร้างหน้าที่ระดับมหภาค มองว่าทุนทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย (Bain and Hicks, 1998 อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2546, น. 52-53) ในระดับจุลภาค ทุนทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอนรวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสภาวะหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน และเรื่องของโครงสร้าง จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาวะวิถีคิดนั้น เป็นสิ่งที่จับต้องยาก เพราะจะอยู่ในรูปของการให้คุณค่า ความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และบรรทัดฐานทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้คุณค่า ซึ่งจะประกอบด้วยเรื่องของความไว้วางใจ ความสามัคคี และการต่างตอบแทน คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชน และถือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

การมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545 อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ และคณะ, 2546, น. 58-59) ประกอบไปด้วย

1. ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้น ๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น ในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การรักษาศีล มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง
2. สำนึกในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ปรารถนาที่จะเป็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วน รวมเป็นใหญ่
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและการจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม
4. ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่าง ๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนเป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล
5. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรในท้องถิ่น ดิน น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

6. วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

7. ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกันไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

โดยสรุปแล้ว ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของระบบคิด ระเบียบกฎเกณฑ์ ความเอื้ออาทร ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรม ซึ่งเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย ความเป็นธรรม ในสังคมและประโยชน์ต่อส่วนรวม มีองค์ประกอบเกื้อหนุนอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ ทุนมนุษย์ที่มีความรักไว้เนื้อเชื่อใจ มีน้ำใจ เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำต่อสังคม ทุนที่สองคือทุนที่เป็นสถาบัน ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำของคนในสังคม ทุนที่สามคือ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดีงาม โดยที่ทุนทั้งสามนี้จะต้องมีการประสานเชื่อมโยงเกื้อกูลกันให้เกิดทุนทางสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

#### 4. แนวคิดการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง ได้ประยุกต์มาจากแนวคิดการพึ่งตนเองระดับกลุ่ม หรือชุมชน ความรู้เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนในปัจจุบัน ได้มาจากความพยายามที่จะสร้างศึกษาวิจัยหาความรู้เพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ให้มีความมั่นคงยั่งยืนกว่าที่ผ่านมาของกลุ่มผู้เห็นว่าต้องมีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทุกระดับในสังคมไทย จึงเกิดเป็นกระแสแนวคิด หรืออาจเรียกว่าเป็นสำนักคิดก็ได้โดยมีอยู่อย่างน้อย 3 กระแส ได้แก่ 1) กระแสผู้นิยมการมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชน 2) กระแสนิยมแนวคิด ธรรมนูญ 3) กระแสนิยมแนวคิด ประชาคม หรือประชาสังคม ทั้ง 3 กระแสนิยมนี้ถึงแม้จะมีชื่อเรียกต่างกันแต่ล้วนให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพียงแต่มีการมุ่งเน้นในมิติที่ต่างกันบ้างน้อยบ้างตามความเห็นและความสนใจของแต่ละสำนัก (พรรณาราย อาจหยุด, 2547, น. 44)

การเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชน เป็นกระบวนการในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนซึ่ง กระบวนการดังกล่าวนี้สามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมเพื่อ

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่พึงปรารถนา ทั้งในแนวทางที่พัฒนาตนเองจนมีความมั่นใจในตนเอง สามารถตัดสินใจและจัดการกับชีวิตของตนเองได้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ประสิทธิภาพจากการทำงานเพิ่มสูงขึ้นด้วย โดยการสร้างพลังหรือการเสริมพลังอำนาจแก่บุคคลให้มีความสามารถดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถดำเนินการให้เกิดผลด้วยกระบวนการศึกษาได้ (พรทิพย์ โฟโคยอุดม, 2546)

ทฤษฎีฐานราก เสนอว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือชุมชนที่มีลักษณะ โดยสรุป ดังนี้ เป็นชุมชนที่คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก มีความสามารถในการพึ่งตนเอง คนในชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีวิสัยทัศน์สามารถคาดการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคต และมองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาเหล่านั้น คนในชุมชนมีความรักและห่วงใยชุมชน นอกจากนี้แล้ว ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง จะต้องมีความเป็นชุมชน คือ สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกัน มีการพึ่งพิงอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยจิตสำนึกที่คิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน รักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้สูง โดยมีทุนแรงงาน ทรัพยากร เพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงจากภายนอก ก็ยังอยู่ในลักษณะของการที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการและสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง อาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และพัฒนา ศักยภาพของชุมชนเองอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีต่าง ๆ

ปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมโดยจุดมุ่งหมายสูงสุดอยู่ที่การพัฒนาคนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตัดสินใจถูกต้อง อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพิงกันได้ในที่สุด นั่นก็คือ มีโครงสร้างทางสังคมในแนวนอน มีความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เท่าเทียม เช่น อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร โอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความรักสามัคคี ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองทั้งด้านการผลิตการบริโภค การสะสมและกระจายส่วนเกิน มีค่านิยมและอุดมการณ์ในการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน มีกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มธรรมชาติมีกิจกรรมที่เกิดขึ้น มีการทำงานในรูปของการปรึกษาหารือกัน ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมแนบแน่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรึกษาหารือกันอัน

จะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้รวดเร็วและทันเหตุการณ์ คนในชุมชนสำนึกในความเป็นพลเมือง เกิดประชาสังคมขึ้นมา

### การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทักษะการรวมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนรวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (ประเวศ วะสี, 2535, น. 47) ได้แก่

1. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิด และวิถีการทำงานของบุคลากรของภาครัฐจากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการ และแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

2. การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพ และเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคม และสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพ และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

การสร้างพลังชุมชน (Community Empowerment) เป็นระบบคุณค่าและเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนนำศักยภาพของตนเอง และภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งและการเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสานต่อความเป็นเครือข่ายความร่วมมือ หัวใจของการสร้างพลังชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนและภาคีการพัฒนาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน

ก่อให้เกิดผลการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ เจตคติ และเกิดทักษะในการพัฒนาชุมชนและเกิดโครงสร้างใหม่ในสังคม หรือชุมชนเพื่อการจัดการประกอบด้วยการวางแผนการปฏิบัติ การกำกับประเมินผล และการตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขมุ่งสู่เป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนเข้มแข็ง การส่งเสริมบทบาทของคนให้เรียนรู้การพึ่งตนเองและการสร้างพลังชุมชนให้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติในทุกระดับนำไปสู่การบูรณาการและสร้างความสมดุลของการพัฒนาระดับบุคคลเชื่อมโยงถึงการมีครอบครัวอบอุ่นสร้างกลุ่มให้มีพลังเข้มแข็งเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (พันธพฤษ์สุนันท์, <http://advisor.anamai.moph.go.th>, ออนไลน์)

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่นมิติทางด้านเศรษฐกิจมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

#### องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

จากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย

1. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาและเชื้ออาหารต่อกันและมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

### ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจน เป็นวิถีของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
4. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน
5. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
7. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
8. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่น ๆ ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น องค์กรประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัว เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเกิดเครือข่ายการเรียนรู้เกิดขึ้น เพื่อการพึ่งพากันในชุมชนและการแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น สรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. คน จะมีผู้นำที่มีความคิดก้าวหน้า ผู้นำที่มีจิตสาธารณะอยากทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน และส่วนรวมอยู่ไม่เฉพาะผู้นำอย่างเป็นทางการเท่านั้น
2. ความรู้ จะมีความทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้อยู่หลายด้าน หากเราสามารถนำเอาศักยภาพและภูมิความรู้ จากท่านเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ก็จะบังเกิดผลของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี
3. ทรัพยากร แน่นนอนที่สุดว่าในแต่ละชุมชนจะต้องมีทรัพยากรต่าง ๆ อยู่อย่างน้อยก็เป็นทรัพยากรที่ทำให้ชุมชนนั้น ๆ ดำรงอยู่และมีวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอดของตนได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าการส่งเสริมบทบาทของคนในชุมชนให้เรียนรู้การพึ่งตนเองและการสร้างพลังชุมชนให้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติในทุกระดับนำไปสู่การบูรณาการ และการสร้างความสมดุลของการพัฒนาระดับบุคคลเชื่อมโยงถึงการมีครอบครัวที่อบอุ่น โดยนำความรู้ และทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ในการสร้างกลุ่มให้มีพลังเพื่อนำสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และประเทศชาติมั่นคง ทั้งนี้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในการดำเนินงานโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ให้ประชาชนมีสิทธิ อิสระภาพ เสรีภาพ เสมอภาคในการดำรงชีวิต เพราะการให้ประชาชนเข้มแข็งและช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจรัฐมากนัก เป็นการสนับสนุนให้ประชาชนช่วยตนเองได้เป็นตัวของตัวเอง และสามารถปกครองตัวเองได้ มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกันและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งแล้ว พอสรุปได้ว่าชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การพึ่งตนเองได้ และพึ่งพิงกันได้ การที่ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้นมีองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ การที่บุคคลหลากหลายรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายร่วมกัน ยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยผลประโยชน์สาธารณะของสมาชิก มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน รักท้องถิ่น รักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบ มีการติดต่อสื่อสาร จัดกิจกรรมสาธารณะของชุมชน อย่างต่อเนื่องมีการบริหารงานที่หลากหลาย และมีผู้นำที่เข้มแข็ง ดังนั้น การจะพัฒนาศักยภาพชุมชนใดให้มีความเข้มแข็ง และยั่งยืนอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเองได้แล้ว ย่อมต้องมองถึงศักยภาพในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ก็จะช่วยให้ชุมชนเหล่านั้นมีจุดเริ่มของการพัฒนาชุมชนที่ไม่ใช่เริ่มตั้งแต่ศูนย์ คือไม่มีอะไรเลย มาสู่กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะนำพาชุมชนไปสู่ความดำรงอยู่ได้ พึ่งพาตนเองได้

## 5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และผลที่เกิดขึ้นหลังจากการได้รับคำรับรองมาตรฐานระบบการบริหารงานคุณภาพ (ISO 9000) และมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ คือ

ศรีปริญา ฐปกระจ่าง (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจความเข้มแข็งของชุมชนชนบทไทย ในพื้นที่ 4 ภูมิภาคของไทย ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการเสริมสร้างอำนาจความเข้มแข็งของชุมชนชนบทไทยระดับหมู่บ้านและระดับครัวเรือน ดังนี้

ระดับหมู่บ้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงประชากร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณูปโภค เทคโนโลยีและภูมิปัญญา การเมืองและการปกครอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน การครอบงำโดยภาครัฐ และการเรียนรู้ปัญหาและการแก้ไขปัญหา ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อม ได้แก่ พหุภาคีของการมีส่วนร่วม การสื่อสารโดยใช้สื่อระดับต่าง ๆ และความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ โดยจำกัต้องผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ซึ่งทั้งนี้ การสื่อสารโดยใช้สื่อระดับต่าง ๆ พหุภาคี การมีส่วนร่วม และการขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ มีอิทธิพลทางตรงกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน นอกจากนี้รายงานวิจัยยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงของประชากร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภค เทคโนโลยีและภูมิปัญญา การเมือง และการปกครอง และการมีส่วนร่วมใน กิจกรรม ชุมชนมีอิทธิพลทางตรงกับการพึ่งตนเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับครัวเรือน ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงกับการเสริมสร้างพลังอำนาจความเข้มแข็งของครัวเรือน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง ประชากร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภค เทคโนโลยี และภูมิปัญญา การเมืองและการปกครอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน การครอบงำโดยภาครัฐ ความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ การเรียนรู้ปัญหาและการแก้ไขปัญหา ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้สื่อระดับต่าง ๆ และความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ทั้งนี้ การสื่อสารโดยใช้สื่อระดับต่าง ๆ และการครอบงำโดยภาครัฐมีอิทธิพลทางตรงกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Cornelia Flora and Stephen Aigner (1999 อ้างถึงใน ศรีปริญา ฐปกระจ่าง, 2544, น. 19) ศึกษาในพื้นที่ 33 แห่งในชนบทของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อหาปัจจัยเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยมีพื้นที่เป้าหมายเป็นพื้นที่ลดภาวะความยากจนและได้รับการแนะนำนวัตกรรม 2 ประการ ที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรเพื่อกำหนดกลยุทธ์ชุมชนและวิสัยทัศน์ โดยเน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อาศัยอยู่ในระยะยาว และพลังอำนาจของท้องถิ่นในโครงการชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประกอบด้วย การมีความก้าวหน้าของประชาชนแต่ละบุคคลในชุมชน การแบ่งปันด้วยความเอื้ออาทรระหว่างชุมชนและชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยพลังอำนาจของคนในชุมชน

สุพร ตีนรินทร์ (2544, บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอ

พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนเอาใจใส่ลูกบ้าน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ผู้นำชุมชนมีคุณภาพ ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ 2) มีการรวมกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์ 3) มีการช่วยเหลือกันเมื่อมีการพัฒนาหมู่บ้าน 4) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน 5) ช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน 6) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน 7) มีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น

ปิยราช สืบเชื้อวงศ์ (2545, น. 95) ศึกษาปัญหาการดำเนินการเข้าสู่ระบบมาตรฐาน ISO 14001 ของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครที่ได้รับการรับรอง และได้ศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับคำรับรอง ผลการศึกษาพบว่าภาพลักษณ์และชื่อเสียงของโรงเรียนมีมากขึ้น ได้รับความชื่นชมศรัทธาจากชุมชน บุคลากรทั้งภายในและภายนอกให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามระบบมาตรฐาน ISO 14001 มากขึ้น งบประมาณค่าใช้จ่ายลดน้อยลง นักเรียนมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาสภาพแวดล้อมดีขึ้นมาก บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครองและชุมชนมีขวัญและกำลังใจและพึงพอใจในการเผยแพร่ชื่อเสียงของสถานศึกษา การเรียนการสอนมีคุณภาพ บุคลากรส่วนมากสามารถจัดระบบการทำงานและมีความตั้งใจที่จะรักษาระบบมาตรฐาน ISO 14001 เอาไว้ สถาบันศึกษาต่าง ๆ มาขอดูงาน เชิญบุคลากรที่มีความชำนาญด้านต่าง ๆ เป็นวิทยากรให้ความรู้ เป็นที่ปรึกษาให้กับโรงเรียนอื่น ๆ เกิดการยอมรับจากสังคม การได้รับการรับรองทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน มีการทำงานเป็นขั้นตอนมีหลักฐานเชิงประจักษ์ มีเป้าหมายการทำงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบได้ชัดเจน มีการตรวจสอบที่ดี ค้นหาสาเหตุได้ง่าย เกิดการพัฒนาตนเอง งานตรวจสอบคุณภาพภายในมีมากจนทำให้เกิดความรู้สึกเป็นภาระ ซึ่งอาจเป็นเพราะระบบมาตรฐาน ISO ไม่เคยใช้ในโรงเรียนมาก่อน การที่บุคลากรทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการดำเนินงานทำให้เกิดความกังวลและความเครียด และมีกระบวนการต่อเนื่องที่รักษาระบบไว้หากบุคลากรเกิดความเครียดมากก็จะส่งผลต่อการทำงาน

สยาม อรุณศรีมรกต และ วรพร สังเนตร (2546, น. 77) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการรักษามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ของสถานประกอบการในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่าประโยชน์ที่ได้รับจากการได้รับการรับรองระบบมาตรฐานฯ คือ จะทำให้องค์กรมีชื่อเสียงและภาพพจน์ดีขึ้น ได้รับความเชื่อถือจากลูกค้า สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กรดีขึ้น บุคลากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ คือ ระบบยุ่งยากซับซ้อน มีรายละเอียดในการดำเนินการค่อนข้างมาก

ชูสม รัตนนิตย์ (2543, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชาวชนบทในงานพัฒนาชุมชนผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวชนบทเกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากตัวชาวชนบทเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากความจำเป็นของการดำรงชีวิตทำให้ต้องมีการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอด การเรียนรู้ในลักษณะนี้พบในกรณีของการเปลี่ยนอาชีพได้ชัดเจน และทำให้ทราบถึงคุณลักษณะบางประการของบุคคลที่เข้าสู่อุปสรรค คือบุคคลเหล่านี้จะมีลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเองสูง แต่การแสวงหาข่าวสารจะอ้างอิงกับสิ่งที่ตนเองคุ้นเคย หรือบุคคลที่ รู้จัก การเปลี่ยนอาชีพนี้จะใช้เวลาไม่นานนักก็สามารถเปลี่ยนอาชีพได้เลย การเรียนรู้โดยกระบวนการเปลี่ยนอาชีพของชาวชนบทในพื้นที่ศึกษา มีองค์ประกอบบางประการที่เป็นทั้งปัจจัยและอุปสรรค ได้แก่ ความง่ายของทั้งตัวกิจกรรมที่ประกอบ การเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบและแหล่งข้อมูล การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากชาวชนบทโดยไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกนั้นจะเป็นเรื่องเฉพาะตนเฉพาะครอบครัวของชาวชนบทนั้น ๆ และจะมีลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเองสูง

2. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมจากภายนอกเป็นการกระทำของหน่วยราชการในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ส่วนมากเป็นการส่งเสริมจากทางราชการโดยเจ้าหน้าที่จะเข้ามาหาผู้นำชุมชนเพื่อให้รวบรวมสมาชิกเข้ารับการฝึกอบรม หรือประชุมชี้แจง โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นกิจกรรมในรูปกลุ่มซึ่งเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ การเปิดรับข่าวสาร และเหตุผลความจำเป็นในการดำรงชีวิตของ ผู้คนในชุมชน การทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จะเป็นการทำงานที่อิงอาศัยผู้นำท้องถิ่น เป็นช่องทางในการร่วมทำงานกับชุมชนมีกิจกรรมหลัก ๆ คือ การฝึกอบรม การประชุม และการจัดประชาคม การทำงานพัฒนาจะอาศัยกิจกรรมกลุ่มเป็นหลักในการทำงานกิจกรรมมี 2 ประเภท คือ กิจกรรมกลุ่มเพื่อการพัฒนา และกิจกรรมกลุ่มอาชีพ

3. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิก มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องจากการเรียนรู้กับ 2 กรณีแรก การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับความสามารถและพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิก โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกที่ต้องอาศัยทั้งความสามารถในการเรียนรู้ ประสบการณ์ความรู้เดิมของสมาชิก และเครือข่ายของสมาชิกในระดับปัจเจก การเรียนรู้ในกลุ่มนี้ทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของชาวชนบทพบว่ากระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านบุคคล ตัวกิจกรรมเอง และองค์ประกอบด้านการสื่อสาร

องค์ประกอบด้านบุคคล จะมีบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3 ประเภท คือ ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่สมาชิกกลุ่ม ซึ่งผลของการเกิดกิจกรรม การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้จากภาวะผู้นำของผู้นำท้องถิ่น บทบาทของผู้นำอาจมีผลต่อการเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้ชี้แนะให้เกิดกิจกรรมในระยะ

เริ่มต้น การประสานงานกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งความคุ้นเคยของเจ้าหน้าที่กับสมาชิกในกลุ่มที่มีส่วนสำคัญ และที่สำคัญที่สุด คือคุณสมบัติของตัวสมาชิกกลุ่มและประธานกลุ่ม หากคนกลุ่มนี้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรือมีพื้นนิสัยที่ชอบที่จะเรียนรู้ตลอดเวลาแล้วกิจกรรมการเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายและมีการพัฒนาขยายงานตลอดเวลา

องค์ประกอบด้านกิจกรรม มีปัจจัยร่วมที่ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ประสบความสำเร็จได้ คือกิจกรรมจะต้องไม่ยากจนเกินไป สมาชิกสามารถเรียนรู้ได้ และคิดต่อได้โดยไม่ต้องมีการกระตุ้นนำ กิจกรรมมีลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต กิจกรรมสามารถหาวัตถุดิบหรือสามารถจัดการวัตถุดิบได้เองในชุมชนท้องถิ่น และกิจกรรมสามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกได้อย่างชัดเจน อาจเป็นรูปของรายได้หรือความพอใจทางสังคม

องค์ประกอบด้านการสื่อสาร ระบบการสื่อสารในชุมชนนับเป็นปัจจัยพื้นฐานที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นโครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน การสื่อสารในชุมชนแม้จะยังมีลักษณะของการสื่อสารแบบปากต่อปาก การรู้จักหน้าตากันความไว้วางใจและความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

กรรณิกา ชมดี (2524, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า สิ่งจูงใจประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการที่จะได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีส่วนสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดคือ เกียรติ และผู้ที่ชักจูงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ กำนัน

อนุภาพ ธีรลาภ (2528, บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้ ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพที่สูงกว่า ความต้องการการเป็นกลุ่มเป็นพวก ความเชื่อถือในตัวผู้นำ ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน การยอมรับแบบอย่างที่ดีของผู้นำ ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม และฐานะเศรษฐกิจ

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นวิธีการที่ช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนได้ค้นหาคักยภาพของตนเองขึ้นมาเพื่อพัฒนาตนเอง ศักยภาพที่ว่านี้ก็คือ ทูทางสังคมที่มีอยู่แล้วในชุมชน การกำหนดระบบมาตรฐานงานชุมชนขึ้น เพื่อให้ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ระบบมาตรฐานงานชุมชนจัดทำขึ้นโดยอาศัยหลักวิชาการและหลักความเป็นจริงในสังคมจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ส่วนภาคีการพัฒนาจะเป็นเครื่องมือในการบูรณาการทำงานและประสานการทำงานในแนวราบ ยึดแผนพัฒนาของชุมชน

เป็นหลัก มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และยังสามารถนำมาเป็นเครื่องมือการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ วัดความคุ้มค่าตามภารกิจแห่งรัฐในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับกระทรวง กรม การบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา (CEO) ทำให้การแก้ไขปัญหาตรงกับความต้องการของพื้นที่และการบริหารทรัพยากรภาครัฐเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

จึงเป็นสิ่งต้องคิดว่าระบบมาตรฐานงานชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะมีกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างไร ซึ่งในชุมชนจะมีระบบของความสัมพันธ์ของคนซึ่งจะมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวกันอยู่ เช่น ปัญหาหรือความต้องการร่วมกัน ตระกูลเครือญาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน หรือความรู้สึกของคนที่มีต่อกันและกัน เช่น ความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ความซื่อสัตย์ ดังนั้น ในการพัฒนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดพลังชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้จนสามารถเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชนและพึ่งตนเองได้นั้น ระบบมาตรฐานงานชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นกระบวนการที่อาศัยตัวชี้วัดในการประเมินผลการพัฒนา ในการจัดการพัฒนาตนเองไปสู่ระบบมาตรฐานงานชุมชนที่กำหนดไว้ในมาตรฐานชุมชน 7 ด้าน 21 องค์ประกอบ ในการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน ผู้ศึกษาได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

### กรอบแนวคิดการศึกษ

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน

